

Starta eko

Ägg

Börja med ekologisk äggproduktion

Text och foto: Åsa Odelros, Åsa Odelros AB om inte annat anges

Att producera ägg ekologiskt är en utmaning. Hönsen ska få gå ut. De behöver en veranda och en rastgård där de kan beta. Fodret ska vara ekologiskt odlat. Stora besättningar behöver ofta nya byggnader för att klara kraven på utrymme och inredning. Med kunskap och noggrann planering går det att få en produktion som är bra för både miljön och hönsen.

Produktion av ekologiska ägg har ökat kraftigt. Från i stort sett ingenting i mitten av 1990-talet till 12 procent av den totala äggproduktionen i Sverige 2010.

De ekologiska äggen produceras på gårdar som har allt från 100 till 32 000 värphöns. I de stora specialiserade produktionsenheterna är hönsen fördelade på flera avdelningar och byggnader.

Nu finns det cirka 100 ekologiska äggproducenter. En tredjedel har småskalig produktion med färre än 1 000 höns, en tredjedel har mellan 1 000 och 6 000 höns och en tredjedel har fler än 6 000 höns.

Utfodringsvagn för ensilage på en gård i Danmark.

Planera utevistelse och foder

De största utmaningarna i den ekologiska äggproduktionen är

- den ekologiska foderstaten
- utformningen av utevistelsen
- tillgången till intressant bete
- rationell hantering av grovfodret
- uppfödningen av unghönsen.

Det finns inte alltid självklara svar och lösningar på de frågor du ställs inför och du måste förbereda dig väl innan du börjar producera. Kunskap, intresse och noggrannhet ger resultat i företaget och du får förmånen att delta i en spännande utveckling där målet är ökad djurvälstånd och lönsamhet.

Hur ska äggen säljas?

Innan du planerar din produktion, se till att du har avsättning för äggen. Gör en marknadsundersökning och skriv ett avtal med ett äggpackeri. Kontakta flera äggpackerier så att du får en bra bild av läget på marknaden.

Tänker du förpacka och sälja äggen själv måste du planera för flera avdelningar, så att du har ägg även när en hönsflock slaktas ut.

Du behöver inget tillstånd för att sälja ägg i liten omfattning direkt till kund. Om du har gårdsbutik måste du registrera den hos kommunen. Säljer du till butik och storhushåll ska du ansöka om tillstånd för äggpackeri hos Livsmedelsverket. De flesta ekologiska äggproducenter levererar till ett större äggpackeri.

Omställning – höns och mark

Var uppmärksam på att det är olika tider för omställning av höns, ytor för utevistelse och foderodling. Omställningstiden för värphöns är 6 veckor. Men du måste anmäla dig till certifieringen 6 månader innan du planerar att börja producera ekologiska ägg. Enligt KRAV:s regler börjar omställningen av hönsen i samband med insättningen av en ny unghönsflock.

Rastgården för fjäderfä ska ställas om 6 månader innan produktionsstart och efter 12 månader kan areal med foderodling skördas som omställningsfoder. Detta foder kan användas till de ekologiska hönsen på din egen gård. Omställningstiden för arealen kan bli kortare om den har skötts enligt reglerna för ekologisk produktion tidigare.

Mobila hönshus kan flyttas runt i växtföljden.

Bygga nytt eller bygga om?

Att ställa om från konventionell till ekologisk äggproduktion i befintliga byggnader är oftast inte möjligt. De flesta som planerar för en stor besättning bygger ett helt nytt hönshus. Då är det enklare att få en fungerande utevistelse och uppfylla de olika bestämmelser som finns för inredning och belägningsgrad. Småskalig produktion däremot kan ofta rymmas i ombyggda befintliga byggnader. Mobila hönshus är ett alternativ för den mindre

besättningen. Ny-, till- eller ombyggnad för mer än 500 fjäderfä kräver förprovning hos länsstyrelsen. Reglerna för ekologisk produktion tillåter inte ekologisk och konventionell äggproduktion samtidigt i samma företag, så kallad parallellproduktion.

Rastgård och veranda

Förbered rastgård och bete noga innan du börjar producera. Rastgården ska ha grön växtlighet men den bör också ha en yta med sand eller grus 3–4 meter ut från byggnaden. Tänk på att hönsen måste ha buskar och träd eller annat skydd för att våga utnyttja hela rastgården.

En veranda är en hårdgjord yta med tak utanför ett isolerat stall. Den kan vara helt eller delvis inklädd med vindväv eller liknande. Verandan fungerar som en mjuk övergång mellan inne- och utemiljön. Den förlänger utevistelseperioden och den kommer också till nytta vid utlastning av höns.

Enligt KRAV:s regler är veranda ett krav på nya byggnader från och med 2014. Veranda är också obligatoriskt för att bli godkänd i den frivilliga salmonellakontrollen.

För att hönorna ska utnyttja hela ytan i fällorna får de inte vara för långsmala. En rekommendation är att hönsen inte ska behöva gå längre än 150 meter för att nå den delen av rastgården som är längst bort.

Möjligheten att söka skydd ökar användningen av rastgården.

Utevistelse

Rätt planerad fungerar utevistelsen bra för både hönsen och miljön. Det finns flera regler och rekommendationer att ta hänsyn till när du planerar rastgårdarna:

- Hönsen ska erbjudas utevistelse under minst en tredjedel av sitt liv.
- Under betesperioden ska hönsen kunna vistas ute större delen av dagen, 12,5 timmar.
- Träd eller andra anordningar ska finnas där djuren kan söka skydd.
- Hönsen får vara inne under den kalla årstiden och på natten.
- Den tillgängliga rastgårdsytan i rotation ska vara minst 4 kvadratmeter per höna.
- Den sammanlagda bredden på utgångshålen ut på verandan ska vara minst 6 meter per 3 000 höns.
- Den sammanlagda bredden på utgångshålen från verandan ut till betet ska vara 20 meter per 3 000 höns.
- Tillförseln av växtnäring får inte överstiga 170 kg kväve per hektar och år.
- Du måste förhindra betydande urlakning och avrinning av växtnäring på hårt belastade ytor.
- Den nyinsatta flocken ska ges betesfällor som har vilat minst 2 månader.
- Utfodra inte med kraftfoder utomhus, det lockar vilda djur.

Låt hönsen ta plats

Av inomhusytan ska minst en tredjedel vara ströbädd. Det får inte vara fler än 6 höns per kvadratmeter tillgänglig yta. Som tillgänglig yta räknas våningsplan och ströyta men inte värprepen.

Om hönsen alltid kan gå ut på verandan dagtid får den ytan räknas in i den tillgängliga ytan. Den isolerade delen av stallet måste då uppfylla svenska djurskyddsbestämmelser för frigående höns som är högst 9 höns per kvadratmeter. Då krävs också att produktionen är godkänd i Svenska Ägg:s omsorgsprogram. Tänk på att hönorna alltid ska ha tillgång till sandbad.

Många utgångshål minskar stressen i hönsflocken.

Ta hand om unghönan

Fundera på om du vill föda upp dina egna unghöns, eller om du vill samarbeta med en uppfödare och köpa in värpfärdiga unghöns. Ekologiska djur ska användas i första hand, men tillgången till ekologiska daggamla kycklingar är begränsad. Om du föder upp unghönsen själv får du köpa in konventionella kycklingar som är yngre än tre dygn.

De flesta samarbetar med en unghönsuppfödare. Uppfödarna behöver få beställningen i god tid, helst 6 månader före leverans. Unghönsen kan vara kvar hos uppfödaren tills att de är högst 18 veckor gamla. Uppfödaren ska vara anmäld till certifiering och unghönsen ska äta ekologiskt foder. Uppfödaren måste också följa det ekologiska regelverket om förebyggande hälsovård och veterinärbehandling. Detta gäller fram till den 1 januari 2015. Under tiden kommer en expertgrupp i EU arbeta fram ett förslag på hur den ekologiska uppfödningen av unghöns ska bedrivas i framtiden.

Följ ljusprogrammet enligt uppfödarens anvisningar och introducera dagsljus försiktigt. Det är nödvändigt att ha öppningsbara luckor för fönstren eller på annat sätt dämpa ljuset. Undvik direkt solstrålning. Det kan ge störningar bland unghönorna som fjäderplockning och hackning.

Fönsterluckorna på huset gör det möjligt att reglera ljusinsläppet.

Ägna unghönsen mycket tid i början, det behövs i all äggproduktion. Det kan vara värt att lyfta upp hönsen på kvällen så de lär sig att sova på sittpinnar och att värpa i redet. Släpp ut unghönsen så tidigt som möjligt. Det är en fördel för hönsen senare om de är vana vid utevistelse från tidig ålder.

Vänj unghönsen vid utevistelse så tidigt som möjligt.

Hälsa och hygien

Oftast sker produktionen idag i omgångar där alla hönorna sätts in i stallet samtidigt och alla slaktas ut samtidigt. Mellan hönsomgångarna rengör man noggrant och desinficerar. De medel som används till rengöring och desinfektion ska vara med på listan med tillåtna preparat i ekologisk produktion (www.jordbruksverket.se).

Parasiter som hönskvalster och spolmask förekommer i höns hus. Stall och inredning bör vara lätt att rengöra så att miljön blir ogynnsam för parasiterna. Vissa vaccinationer är nödvändiga och de är tillåtna i ekologisk produktion.

Om du misstänker att djuren har en smittsam sjukdom, eller om de behöver obduceras för att utreda ett sjukdomsutbrott, kontakta en fjäderfävetenär.

Du ska föra en journal över produktion, dödlighet, utevistelse och behandlingar. När hönsen behandlats med läkemedel, mot parasiter och annat, gäller dubbel karenstid mot normalt innan äggen kan säljas som ekologiska.

Balansera foderstaten

Ett ekologiskt värphönsfoder består av 70–80 procent spannmål. Resten är proteinfoder samt kalk, vitaminer och mineraler. Foderråvaran i blandningen ska vara ekologiskt producerad, men fram till den 1 januari 2015 är det tillåtet med 5 procent konventionellt proteinfoder i blandningen. Detta beräknas på hönsens årliga konsumtion av torrs substans.

Fiskmjöl ingår i de flesta ekologiska blandningar eftersom proteinet har en bra aminosyrasammansättning. Fiskmjöl och snäckskal och andra ingredienser som inte är av jordbruksursprung behöver inte vara ekologiskt producerade.

Allt foder till fjäderfä, utom spannmål ska vara värmebehandlat. Fodret är därför oftast pelleterat helfoder eller koncentrat kombinerat med egenproducerad spannmål. Gör du fodret själv ska siloanläggningen besiktigas en gång per år enligt bestämmelserna för salmonellakontroll.

Hönsen ska ha fri tillgång till grovfoder. De vanligaste grovfodren är ensilage, hö, bete eller rotfrukter. Forskning visar att grovfodret skapar sysselsättning och ökar djurvälståndet.

Det är viktigt att planera grovfoderhanteringen i och utanför huset. Då får du en

bra arbetsmiljö och undviker tunga lyft samtidigt som fodret håller sig färskt och aptitligt.

Under vegetationsperioden ska en del av det foder som hönorna äter komma från betet. Vid behov får det kompletteras med tillfört färskt grovfoder.

Fördel med egen odling

Grundprincipen i ekologisk produktion är att djurens foder ska odlas på den egna gården eller i samarbete med gårdar i närheten. Med egen odling av foder har du möjlighet att söka miljöersättning för ekologisk produktion och du har egen spridningsareal för ekologisk gödsel. Minst 20 procent av fodret som du ger till dina fjäderfän under året ska komma från din ekologiska gård. Om du inte har möjlighet att producera 20 procent av fodret själv får du använda foder som har odlats i samarbete med andra gårdar med ekologisk produktion i samma region.

Om din produktion omfattar mer än 1 000 höns måste du ha en spridningsareal på 1 hektar per 100 höns. Gödsel från ekologisk djurhållning ska spridas på ekologiskt odlad mark. Om du inte har egen mark behöver du ha ett spridningsavtal med en annan ekologisk lantbrukare.

När du odlar din egen foderspannmål sluts kretsloppet på gården, vilket minskar klimatpåverkan i din äggproduktion.

Hemmaproducerad spannmål – bra för ekonomin och miljön.

Du kan få goda råd

Gör studiebesök hos ekologiska äggproducenter med liknande produktion och storlek som du själv planerar. Gå kurser och diskutera med en rådgivare. Föreningen för ekologisk fjäderfäproduktion, www.ekoagg.se ordnar kurser och förmedlar kontakt med visningsgårdar. Andra organisationer som utbildar och informerar är Svenska Ägg, www.svenskaagg.se och Fjäderfäcentrum, www.fjaderfacentrum.se. Du kan också kontakta en rådgivare med kunskaper om ekologisk djurhållning, ekonomi eller byggnader. De finns på länsstyrelsen eller hushållningssällskapet i ditt län.

Mer information

EU:s regler för ekologisk odling EG nr 834/2007 och 889/2008 finns på www.jordbruksverket.se. Där finns också Vägledning om EU:s regler för ekologisk odling och Vägledning till EU:s regler om ekologisk ägg- och matfågelproduktion.

KRAV:s regler finns på www.krav.se.

På Jordbruksverkets webbplats finns också broschyrerna:

- Äggproduktion i ekologiskt lantbruk, Jordbruksinformation 21-2005, Jordbruksverket
- Modern svensk äggproduktion, Jordbruksinformation 5-2009, Jordbruksverket
- Rastgårdar för ekologiska värphöns, Jordbruksinformation 3-2007, Jordbruksverket
- Fjäderfägödsel – en värdefull resurs, Jordbruksinformation 13-2005, Jordbruksverket

Jordbruksverket • 551 82 Jönköping • Tfn 036-15 50 00 (vx)
E-post: jordbruksverket@jordbruksverket.se
www.jordbruksverket.se

ISSN 1102-8025 • JO12:4

Europeiska jordbruksfonden för
landsbygdsutveckling: Europa
investerar i landsbygdsområden